

TEMA 3: Kirkerum og gudstjeneste

Spor i dag: Kirkerum og gudstjeneste

Kirken er den ældste bygning i mange lokalsamfund. Især på landet har den stor betydning for den lokale identitet, samtidig med at den oftest tjener sit oprindelige formål som religiøst rum. Kirkebygningerne lader os følge forandringer i kristendommens betydning fra 1100-tallet til i dag. Man kan bl.a. se, hvordan lutherske idéer har bidraget til forandringer i kirkerummet, og man får også mulighed for at fornemme en anderledes tid, hvor kirken på en helt anden måde end i dag var et centrum i menneskers liv, både åndeligt og verdsligt.

Luther og de reformatoriske idéer: Kirkerum og gudstjeneste

Reformationen betød, at gudstjenesten måtte tænkes om, og dermed ændrede kirkerummet også med tiden udseende og funktion. Hvis mennesket i sit forhold til Gud først og fremmest skulle tage imod, hvad Gud gav, frem for at yde noget selv, så skulle gudstjeneste og kirkerum afspejle det.

Gudstjenesten ændrede karakter, og mange steder begyndte man at forandre kirkerummets indretning. Især prædikestolen fik en fremtrædende plads. Det var vigtigt, at børn blev døbt, at menigheden tog del i hele nadveren, sang med, og hørte den prædiken, der skulle sætte alt på plads. Ord kom til at fylde meget i den lutherske gudstjeneste. Den lutherske forståelse af gudstjenesten ligger således bag oversættelserne af Bibelen til nationalsprog og den store danske salmetradition.

På reformationstiden blev helgenbilleder fjernet fra kirkerne og afløst af billeder, der gengiver de bibelske beretninger om Jesus, eller dåb, nadver og prædiken. I den nye forståelse af gudstjenesten står dåb, nadver og prædiken som udtryk for, at Gud kommer mennesket i møde.

Reformationens historie og det danske samfund: Kirkerum og gudstjeneste

Kirken er et gammelt hus, som altid er blevet fornyet efter religiøse behov, og den har gennem tiden været et mødested for sognets boere og mellem præst og menighed. Man forestiller sig ofte, at reformationen radikalt ændrede kirkerummet, men forandringerne kom langsomt.

Den lutherske gudstjeneste var først og fremmest menighedens samling, under præstens ledelse, for at høre Guds ord. Derfor fik kirken stolestader, som menigheden kunne sidde på, og en prædikestol midt i kirkerummet, som præsten talte fra. Sidealtre forsvandt, fordi messer knyttet til forskellige helgener ikke kunne godtages i den lutherske kirke. Kalkmalerier blev først kalket over i løbet af 1600- og 1700-tallet.

Flere steder fik højalteret en ny altertavle med bibelcitater på dansk og måske med billeder som knyttede an til nadveren, det ene af den protestantiske kirkes to sakramenter. Dåben var det andet sakramente, hvor barnet blev optaget i det kristne fællesskab og fik en relation til Gud; derfor fik døbefonten også en central placering.

Menneskers liv blev knyttet til kirkerummet – fra dåb til begravelse. Sognets rigeste slægter opsatte epitafier og gravstene. Fra prædikestolen læstes nye love og efterlysninger, og alle havde pligt til at deltage i gudstjenesten. I kirken mødte man venner og fjender, man talte sammen, og på kirkegården kunne der foregå handel. Kirken var i århundreder centrum for sognets liv. I moderne tid besøges gudstjenesterne i mindre grad og deltagelse er frivillig. Men nu som før er kirken i mange tilfælde det sted, hvor man stærkest kan følge et sogns og dermed også hele Danmarks historie.

Reformationen i kunsten: Kirkerum og gudstjeneste

Erhard Schön

„Klagrede der armen vervolgt Götzen und – tempelpilder ...“ (”De stakkels, forfulgte guds- og tempelbilleders beklagelser ...”), omkring 1530. Træsnit.

Efter reformationen kom kirkerummet til at se anderledes ud. Den hastighed, forandringerne skete med, varierede i de forskellige lande og områder. Nogle steder gik det hurtigt, andre langsomt. Den mest synlige forskel på før og efter var, at de mange helgenaltre blev nedlagt, fordi man i den nye lutherske tro ikke længere dyrkede helgenerne.

De billeder og statuer, som helgenaltrene havde været udsmykkede med, fjernede man fra altrene. I visse tilfælde blev tingene ødelagt, fordi man var bange for, at de igen skulle blive tilbedt som i den gamle kirkes tid. Andre steder blev de gemt af vejen eller leveret tilbage til de folk, der i sin tid havde betalt for dem. Ofte beholdt man dog billederne og figurerne i kirkerne. De blev fx hængt op på væggene, hvor de kunne fungere som eksempler på gode kristne.

Ifølge titlen på Erhard Schöns træsnit er det selve de religiøse billeder, der beklager sig over den behandling, de bliver udsat for, når de bliver ødelagt. Vi ser, hvordan de hugges i stykker og

bliver brændt. Men billederne siger, at de ikke selv er skyld i, hvis de bliver tilbudt. Det er menneskenes skyld. Erhard Schön viderebringer herved Luthers idé om, at billeder i sig selv hverken er onde eller gode. Det er derimod den måde, mennesker bruger billederne på, der afgør deres eksistensberettigelse inden for lutherdommen.

Reformationen 1517-2017 – Hovedtemaer” er blevet til på foranledning af Præsidiets for reformationsjubilæet i Danmark. Hovedformålet er at give et første overblik over reformationen og dens betydning for derved at vække interesse for emnet og tjene til videre inspiration for enkeltpersoner og organisationer.

Til hvert af de udvalgte illustrerede temaer findes – en kort tekst om reformationens spor i dag – en introduktion til Luthers tanker og de reformatoriske idéer – et rids af reformationens historie og videre betydning for det danske samfund. For flere temaer er derudover udvalgt et billede, der viser reformationens spor i den visuelle kultur.

Teksterne er skrevet af en forfattergruppe, sammensat af forskere fra forskellige fag og forskningsinstitutioner: Lektor, ph.d. Bo Kristian Holm, Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet, og prof. mso. Anna Vind, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, har skrevet teksterne om Luther og reformationens ideer.

Lektor, dr. phil. Charlotte Appel, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet, og prof., fil.dr. Hanne Sanders, Historiska Institutionen, Lunds Universitet, har skrevet om reformationens historie og det danske samfund.

Museumsinspektør, seniorforsker Hanne Kolind Poulsen, Statens Museum for Kunst, har skrevet teksterne om reformationens billeder. Hun er også hovedforfatter til temaet ”Billeder og kunst”. Lektor, ph.d. Sven Rune Havsteen, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, er medforfatter til temaet ”Sang og musik”.

Nationalmuseet har taget sig af sprogbehandling, billedsøgning og opsætning.

Charlotte Appel og Bo Kristian Holm har stået for redaktionen.